

С. Ф. Брюхань,

старший судовий експерт Сумського відділення ННЦ «ІСД ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Суми, Україна,
e-mail: svhndise@meta.ua

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

Анотація. Проведено аналіз проблем підготовки матеріалів під час призначення почеркознавчих експертиз. Запропоновано алгоритм дій та наведено основні вимоги щодо відбору зразків почерку, що може сприяти кваліфікованому здійсненню етапу підготовки матеріалів у разі призначення експертизи.

Ключові слова: зразки почерку, підготовка матеріалів.

Abstract. The analysis of existing problems of materials preparation while appointment of handwriting analysis is carried out. The algorithm of actions is offered and basic requirements concerning selection of handwriting samples are outlined, which can promote skilled realization of the stage of materials preparation while appointment of forensic examination.

Keywords: handwriting samples, materials preparation.

Аннотация. Проведён анализ существующих проблем подготовки материалов при назначении почерковедческих экспертиз. Предложен алгоритм действий и приведены основные требования к отбору образцов почерка, что может способствовать квалифицированному осуществлению этапа подготовки материалов при назначении экспертизы.

Ключевые слова: образцы почерка, подготовка материалов.

Найбільш досконалою і відпрацьованою процесуальною формою використання спеціальних знань у судочинстві є судова експертиза. Для того щоб судова експертиза була проведена належно, особі (органу), який призначила (-в) експертизу, необхідно надати відповідні зразки та правильно підготувати матеріали для проведення експертного дослідження. На практиці виникає багато питань щодо помилок, допущених на етапі призначення експертизи.

Мета статті: аналіз проблем взаємодії слідчого, суду з експертними установами та експертами на етапі підготовки та проведення судової експертизи.

Важливе значення мають рівень професійних знань і навичок, обсяг знань особи (органу), що призначає експертизу, в галузі судових експертиз, необхідних для підготовки матеріалів, формулювання питань експертові. Експерт може консультувати замовника щодо можливостей, об'єктів, питань, що можуть бути вирішені за допомогою експертизи, а також надає допомогу у відборі зразків.

Діяльність експерта, хоча й здійснюється автономно, нерозривно пов'язана із особами (органами), що призначають експертизу, що характерно для етапу підготовки до проведення експертизи.

Аналіз висновків експерта, проведених Сумським відділенням Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» протягом 2018—2020 рр. свідчить про те, що у 90 % призначення

судово-почеркознавчої експертизи експерт вимушений заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів для проведення експертизи. Навіть після надходження додаткових матеріалів основним недоліком виявляється відбір експериментальних зразків почерку та підпису особи неналежним чином. Вочевидь, навички відбирання експериментальних зразків для порівняльного дослідження у осіб, які призначають експертизу, часто майже відсутні.

Зрозуміло, що на початковому етапі перед призначенням почеркознавчої експертизи замовник не має в необхідному обсязі ані вільних, ані експериментальних зразків почерку. До того ж втрачено практику отримання консультацій спеціаліста на етапі підготовки матеріалів для призначення почеркознавчих експертиз. З огляду на це, доцільно навести окремі особливості отримання експериментальних зразків. Насамперед, експериментальні зразки почерку (підпису) так само, як і вільні, повинні бути порівняні з досліджуванним документом за мовою, матеріалом письма, способом виконання та (якщо можливо) за змістом. Експериментальні зразки можуть бути отримані під диктування слідчого або судді чи шляхом написання якогось тексту без диктування. Складається зв'язний текст, у якому мають бути слова, які зустрічаються у досліджуваному тексті, або (якщо можливо) особі пропонується виконати текст аналогічний за змістом досліджуваному рукописному тексту.

Враховується розміщення досліджуваних записів (підписів) на аркуші, а саме: чи є лінії графлення. Якщо графі є, то експериментальні зразки відбирають на розлінованих аркушах за розмірами висоти та ширини граф досліджуваного документа.

Коли досліджуваний документ виконано з наслідуванням друкованому або якомусь іншому шрифту або лівою рукою, особі, яка виконує зразки, необхідно запропонувати виконати зразки почерку всіма відомими їй шрифтами не тільки правою, а й лівою рукою. Поза має бути звичною (сидячи за столом). Якщо особа, яка виконує зразки, користується окулярами, то цю умову необхідно дотримати.

Особливу увагу необхідно звернути на порівнянність експериментальних зразків із досліджуваними рукописними текстами. Якщо у досліджуваному рукописному тексті наявні цифрові записи, то необхідно врахувати зміст цих записів та запропонувати виконати їх у експериментальних рукописних текстах у такому самому порядку. Наприклад, у досліджуваних документах поряд із рукописними текстами є дати «20.02.19» або запис суми «356,28 грн» в експериментальних зразках почерку мають бути аналогічні записи.

За потреби призначення судово-почеркознавчої експертизи щодо встановлення виконавця підпису необхідно надавати як зразки почерку, так і зразки підпису передбачуваного виконавця. Якщо особа (орган), який призначає

експертизу, вважає можливим виконання досліджуваного підпису іншою особою, а не тією, від імені якої він значиться, необхідно надавати зразки особистого підпису передбачуваного виконавця і також запропонувати йому виконати експериментальні зразки підпису від імені іншої особи. При цьому неможна показувати досліджуваний підпис чи (тим більше) запропонувати його перемальовування.

Р. В. Комісарчук наводить приклад максимально ефективного прийому відбору експериментальних зразків, суть якого полягає в отриманні порівняльного матеріалу в будь-якої особи, яку перевіряють, за спеціально розробленим зразком тексту, що містить усі варіанти малих і великих літер абетки, у різних поєднаннях, словосполученнях [1]. Також він зазначає, що під час отримання зразків почерку (крім застосування тактичних прийомів) необхідно дотримувати певні додаткові вимоги: у процесі підготовки до призначення почеркознавчої експертизи здійснювати збір відомостей, які характеризують індивідуальні особливості людини, яку перевіряють. Нерідко експерту необхідно надавати офіційні відомості про особливості писемно-рухового функціонально-динамічного комплексу особи, надавати відомості про провідну писемну руку та про стан здоров'я й перенесені захворювання на момент виконання досліджуваних документів, які могли б вплинути (вплинули) на стан її писемно-рухової навички: зменшення рухомості кістково-м'язової системи, виснаження нервової системи, послаблення зору тощо.

Вільні та експериментальні зразки необхідно надавати в усіх випадках призначення почеркознавчих експертиз. Співставлення вільних та експериментальних зразків між собою дає можливість експерту, з одного боку, перевірити достовірність вільних зразків, з іншого,— встановити, чи відсутні викривлення почерку в експериментальних зразках.

Щодо питання необхідної кількості зразків для проведення судово-почеркознавчої експертизи, то це вирішують у кожній окремій експертній ситуації. Загальним є правило, що чим менше графічного матеріалу у досліджуваному рукописному записі, тим більшим має бути обсяг зразків почерку (підпису) порівняльного матеріалу.

Відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та

експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства України від 08.10.1998 р. № 53/5, достатність та якість наданих для проведення експертизи зразків почерку та підпису особи визначаються експертом у кожній конкретній експертній ситуації. Критерієм достатності обсягу порівняльного матеріалу вважається надання такої його кількості, за якою можливо виявити індивідуальність, варіаційність та стійкість ознак в досліджуваному об'єкті і зразках почерку (підпису) певного виконавця [2].

У документі, що є підставою для проведення експертизи, орган (особа), який призначив експертизу, зобов'язаний зазначити документи, у яких містяться вільні, умовно-вільні зразки почерку та підпису особи [2], що вкрай рідко трапляється на практиці.

На думку науковців [3], допомога спеціаліста є доцільною на стадії отримання зразків і підготовки матеріалів для призначення експертизи.

Отже, надання на експертизу зразків у достатній кількості, необхідної якості, безсумнівного походження та ін. є запорукою повноти проведення дослідження та надання аргументованого категоричного висновку експерта. Бажаючи більше звертати увагу слідчих, суддів та органів, які призначають експертизу, на необхідність вдосконалення навичок з цього питання, отримання консультацій та залучення спеціалістів на етапі підготовки матеріалів для призначення експертизи, що сприятиме кваліфікованому здійсненню таких дій.

Список використаних джерел

1. Комісарчук Р. В. Почеркознавча експертиза в технології розслідування господарських злочинів: методично-організаційне забезпечення // Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 4. С. 160—164.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства України від 08.10.1998 р. №53/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Сокиран М. Ф. Отримання слідчим зразків для експертизи за участю спеціаліста. // Криміналістика и судебная экспертиза. 2014. Вып. 59. С. 153—161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2014_59_21 (дата звернення: 25.02.2021).

М. Ю. Будзієвський,

кандидат юридичних наук, доцент Запорізького відділення Дніпропетровського НДІСЕ, м. Запоріжжя, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6094-7875>, e-mail: pinboxmb@gmail.com

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ БАГАТООБ'ЄКТНОЇ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Викладено основні теоретичні положення та практичні рекомендації для проведення багатооб'єктних судово-почеркознавчих експертиз. Висвітлено проблемні методичні аспекти під час диференціації судово-почеркознавчих експертиз на малооб'єктні та багатооб'єктні.

Ключові слова: методика, багатооб'єктні почеркознавчі дослідження, диференціація та співвідношення між малооб'єктною та багатооб'єктною експертизою.

Abstract. The article presents main theoretical provisions and practical recommendations for multi-object forensic handwriting analysis. Pressing methodological aspects of differentiation of forensic handwriting analyses into few-object and multi-object ones are highlighted.

Keywords: methodology, multi-object handwriting analysis, differentiation and ratio between few-object and multi-object analysis.

Аннотация. Изложены основные теоретические положения и практические рекомендации при проведении